

Fritjof – Kärlekens viking

Fritjofs saga i spansk tappning

Ingmar Söhrman

Vikingen som representant för den höviska kärleken är knappast den bild de flesta har av honom. Snarare tänker vi på de normandiska munkarnas bön: ”För nordmännens raseri bevara oss milde Herre Gud”. När jag då hittade en liten skrift på spanska kallad *Fridtjof, el vikingo del amor*, ’Fritjof, kärlekens viking’, känns det som om man kommit en lång, lång väg från Röde Orm och den gamla isländska diktningen – men så är det inte riktigt.

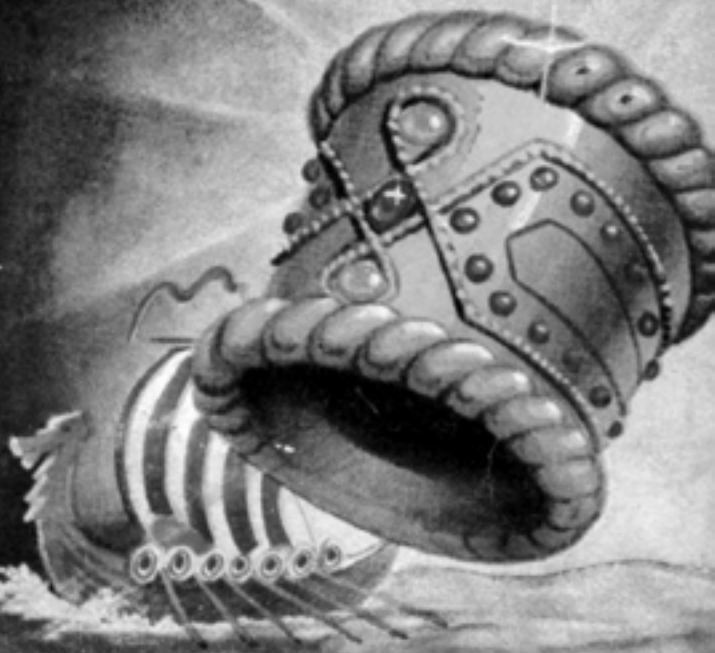
Det lilla häftet som på sin tid kostade 1,50 peseta har ett braskande och lockande omslag med skeppet *Ellida* och Fritjofs guldring på omslaget. Förutom titeln står det också *Leyenda escandinava*, ’Skandinavisk legend’. I dag skulle detta kanske närmast översättas ’saga’. Någon författare anges inte och man skulle kunna känna sig lite upprörd å Esaias Tegnér’s vägnar. Trots allt skrev han *Frithiofs saga*, dåtidens nationalepos i Sverige. Detta verk följde den grekiska förebilden som Wirén och Lönnroth visat. Emellertid är inte Tegnér’s verk fritt uppfunnet utan i stället en utbroderad och väl genomtänkt självständig version av en isländsk saga från 1200-talet, *Fritjof den djärves saga (Fridþjófr hinn frækne)*, men Tegnér’s version skiljer sig avsevärt från originalet och fördjupar sig mer i personernas känslor och agerande.

Det visar sig emellertid att den spanska versionen är en förkortad version av den isländska sagan, inte av Tegnér’s verk, vilket jag naturligt nog trodde, eftersom det verkade osannolikt att författaren/utgivaren skulle ha känt till den gamla isländska versionen. Så var det alltså inte. Tvärtom visar det sig att det är den isländska sagan utgivaren/översättaren följt.

Det anges inte någon utgivare utan bara att skriften ingår som nummer 34 i *Enciclopedia Pulga*, som enligt andrasidan skall behandla konst, vetenskap, litteratur, historia, reseskildringar och legender (sagor). Bland

Fridtjof

El Vikingo del amor

Leyenda escandinava

titlarna som föregår vår skrift finns som första nummer en biografi över operasångaren Enrico Caruso. Sedan följer *Träets storhetstid*, *Djingsis Khan* och *Leonardo da Vinci*. Därefter återfinns bland annat titlar som *Spöket på Canterville*, *Napoleon och kärleken*, *Fången på Zenda* och *Atomenergi*. Denna ytterst blandade serie utgavs i Barcelona, men något utgivningsår anges inte. Omslagsbilden och priset får oss dock att tro att det rör sig om en utgivning från 50-talet, och det visar sig att serien faktiskt gavs ut under 50- och 60-talet i Spanien. Just *Fridtjof* gavs ut bland de första numren, så den torde stamma från början av 50-talet. Allt som allt gavs det ut mer än 200 volymer i serien. De var alla korta, 64 sidor eller däromkring, i ett format som var 7,5 x 10,5 cm, och hade tjusiga omslag.

Innan vi går närmare in på förhållandena i denna spanska utgåva finns det anledning att fundera över kulturutbytet mellan Spanien och Skandinavien. Det var knappast särskilt imponerande, men skall heller inte föraktas. Kontakterna var flitigare och starkare än man i förstone kan tro.

Vid tiden för romarrikets fall framstod de germanska stammarnas framgångar mot den välorganiserade romerska armén som obegripliga och fruktansvärda, och man betraktade germanerna som barbarer, liksom grekerna tidigare definierat alla icke-greker som barbarer. Synen på ”barbarernas” attacker var dock mycket olik. Medan de italienska krönikörerna såg barbarerna som ett ont som måste bekämpas eller i varje fall förkastas, såg många franska och spanska författare som bl. a. Orosios och San Isidoro barbarerna som ett rättmätigt Guds straff som skickats för att straffa de ogudaktiga romarna som förfallit från den sanna kristna tron. Detta gjorde att synen på germanerna skilde sig åt högst betydligt. För vissa var de Guds redskap och för andra Djävulens.

Visigoterna i Spanien

I Spanien var situationen dessutom den att det var de germanska visigoterna, eller som de ofta – felaktigt – kallats, västgoterna, som vidmakt höll den romerska ordningen under 500- och 600-talet tills morerna erövrade landet år 711. Visigoterna var alltså en del av det spanska arvet, och därmed fanns en ”familjekontakt” med Skandinavien.

Här kommer vi också in på att det inte alltid är ett perspektiv syd–nord som är *vi-de* utan att det lika gärna kan vara periferi–centrum, vilket skulle placera Spanien och Skandinavien tillsammans i periferikategorin.

Så enkelt är det naturligtvis inte. När morerna erövrade större delen av den Iberiska halvön måste den nye ledaren/kungen Pelayo återropa sitt släktskap med de gamla visigotiska kungarna för att rättmätigt kunna leda spillrorna av de besegrade visigoterna. Släktskapet var inte alltför starkt men nödvändigt för att kunna samla en visigotisk här och leda den i strid. Med denna här ville han kunna driva ut morerna ur Spanien och försöka återerövrade visigoternas rike med sig själv som kung.

Från Alfons III:s krönika från 900-talet är det inte bara återanknytningen till de visigotiska kungarna som gäller utan också att återuppväcka visigoternas ”ärofyllda förflutna”. Detta märks än mer på 1200-talet i Rodrigo Ximénez de Radas’ och hans ”elevs”, Alfons den vise, krönikor som behandlar Spaniens och Skandinavien historia. Enligt historieskivaren Jordanes’ krönika från 500-talet skulle visigoterna stamma från en utvandring från Skandinavien, vilken skulle kunna vara den utvandring som beskrivs i Gutasagan. Det finns emellertid inga arkeologiska bevis för att det skulle finnas ett samband men möjligen vissa språkliga belägg som folkbeteckningarna *götar* och *gutar* antyder.

Även om många talar om goterna som stammande från den polska kusten, vilket verkar rimligt, så är det egentligen först då ett antal gotiska/germanska stammar befinner sig norr och väster om Svarta havet som de två grupperingarna visi- och ostrogoter uppstår. I svensk nationalistisk beskrivning kallas dessa väst- och östgoter, som om de vore ättlingar till väst- och östgötar. Detta är en så kallad folketymologi. *Visi-* och *ostro-* har inget med *väst* och *öst* att göra, utan betyder antagligen ’de glänsande’ respektive ’de ädla’.

Det möjligen fiktiva bandet mellan visigoter i Spanien och götar i Sverige har emellertid under lång tid spelat en ytterst viktig roll i skapandet av respektive länders etniska myt. Det finns än i dag en spansk familj som anser sig stamma från den siste visigotiske kungen och därmed ursprungligen från kung Berig som enligt legenden utvandrat från Sverige. Denna familj har vid två tillfällen erkänts av de spanska kungarna (under 1600- och 1700-talet). I andra sammanhang har jag närmare beskrivit detta idéhistoriska sammanhang, men här skall det endast påpekas att det finns ett idéhistoriskt band mellan Sverige och Spanien. Detta kan vara en anledning till att det bland den ytterst heterogena samlingen volymer i Pulga-serien dyker upp en saga från vikingatiden.

Vikingatidens mystik och spänning, i kombination med detta idéhistoriska band, liksom det moraliskt uppbyggliga med ädelmod och kärlek, kan vara anledning att en sådan skrift gavs ut i Francospanien. Här kan man bara spekulera.

I en berättelse som denna har vi inte bara de geografiska aspekterna på *vi* och *dom* utan också tidsskillnaden. Här har vi en saga från det förflutna som på något sätt står i motsättning till nuet. Å andra sidan betonar översättaren, som vi strax skall se, Fritjofs hövishet och ädla kärlek till kungadottern Ingeborg. Därmed inordnar han Fritjof i en mer hövisk och europeisk kultursfär, och han lyfts bort från den barbariska och våldsamma Norden. Vi får genom denna presentation och till viss del genom versionens insisterande på kärleken och mindre på de nordiska kämpadygderna och brott mot de hedniska gudarnas lagar och vilja, vilka reducerats eller tagits bort, en mer klassisk representant för den europeiska senmedeltidens ideal. Om detta är en anpassning till vad översättaren tror skall vara mer begripligt, mer attraktivt eller mer moraliskt och kanske allmänmänskligt är svårt att säga.

Fritjof i Spanien

Fritjofsagan gavs i Spanien ut i en serie kallad *Pulga*. Denna gavs ut i Barcelona, och någon utgivare av just denna skrift anges inte, men överst på varje vänstersida står *J. Sirvent*, vilket är ett katalanskt namn, och familjen är relativt känd i Katalonien. Så vi får utgå från att det är någon medlem av denna familj som översatt texten, men vilka språkkunskaper denne besatt är okänt. Att han skulle ha kunnat isländska får väl anses relativt osannolikt men inte uteslutet. Översättningar av sagan fanns ju till andra större europeiska språk, och det är sannolikt från ett av dessa han översatt sin version. Möjligen översatte han från franska, vilket skulle kunna förklara varför den korta inledningen (två sidor) inleds med ett i sammanhanget något obegripligt citat av den franske 1800-talsförfattaren Balzac: ”Skönheten utan dygd är som en blomma utan doft.” Utgivaren säger sedan apropå sin utgåva att:

Fritjofs saga, som vi här erbjuder läsaren i en något förkortad version, är ett av de mest framträdande verken från vikingatidens episka litteratur eftersom dess hjälte inkarnerar vikingarnas mansideal

under vikingatidens storhetstid. Såväl genom sin trohet mot den älskade som genom sitt stora mod i alla slag och strider liksom med sitt kultiverade väsen och poetiska förmåga är Fridtjof inte längre den råe krigaren, barbaren och vilden, som den vikingatida epiken besjunger utan den fulländade representanten för en hövisk riddare som hör till en kulturell cykel som tar sin början i slutet av den mest våldsamma primitivism. Därför hörs genom hela denna saga en ren, fast, lyrisk stämning och en manlig romantik. (min översättning)

Här talar den som vill knyta den nordiska vikingatiden närmare det civiliserade romerska och medeltidshöviska Sydeuropa och kanske också en man som i en av censuren påpassad utgivning ville motivera och indirekt försvara sitt val. Utgivaren insisterar ju också på Fridtjof som kärlekens riddare genom att låta Fridtjof den djärve plötsligt bli Kärlekens viking. I texten har han också behållit just kärleksscenerna men skurit bort annat.

Tyvärr har han skurit bort hela besöket på Orkneyöarna. Detta skildrar hur Fridtjof får en penninggåva av jarl Angantyr, som han för med sig. Han lämnar denna som ersättning för den skatt han fått i uppdrag av kung Helge att utkräva av Angantyr. Det blir därför lätt obegripligt när han plötsligt befinner sig hos kung Helge efter äventyret då han besegrar de två häxorna på valen. Dessa har Helge sänt för att Fridtjof skall gå under till havs på väg till Angantyr. Tillsammans med sin fosterbror Björn räddar emellertid Fridtjof sitt manskap i land. Där följer i texten visserligen tre stjärnor som markerar en utslutning, men varifrån penningpungen kommer som han direkt vid återkomsten till kung Helge slår denne i pannan med blir ett mysterium. Detta hopp i berättelsen var dock den spanske läsarens problem. Som vi sett var det viktiga för utgivaren kärlekssagan – inte logiken i de andra avsnitten. Dessutom var han säkert tvungen att hålla sig till ett givet sidantal för utgåvan, och vi vet inte heller vilka redaktionella ingrepp förlaget kan ha gjort. De är och var ännu mer förr mycket vanliga för att anpassa texten till kollektionens format och form. Att texten skulle vara trogen originalet var av underordnat intresse. Ett exempel på avvikelser från originalet är att i den isländska sagan motiverar man tillnamnet *den djärve* eller *tappre* med Fridtjofs mod och hans idrottsliga bragder, men detta tillnamn används inte alls i den spanska versionen. I slutet kallas han i stället *Fridthiof den sterke*.

Omslaget är både talande och tilltalande; ett vikingaskepp och en guld-ring, Fritjofs arv som beskrivs mer ingående i den spanska versionen än i sagan. Man frågar sig naturligtvis om någon inspiration kan ha kommit från Tegnérns *Friðhiofs saga*, men det möjligaste inflytandet skulle snarast vara att sagan tack vare Tegnér blivit mer känd och därför utvald till översättning, men detta är bara spekulation. Som konstnär till omslaget står Coll, och det förefaller sannolikt att detta skulle vara den kände humoristen och serietecknaren Josep Coll i Coll (1923–84), som alltså i högsta grad var verksam i Barcelona med sina berättelser, illustrationer och serier vid tiden för publiceringen av boken.

Översättningen

Vad säger oss då existensen av denna översättning? För det första kan det vara intressant att notera att den är den enda översättning av sagan till spanska som finns, vad det verkar. Av Tegnérns diktverk finns ingen översättning alls. I Spanien liksom i Latinamerika vaknade annars intresset för den norröna och äldre germanska litteraturen först ett decennium senare då den sprängglärde argentinske författaren Jorge Luis Borges publicerade sin bok *Literaturas germánicas medievales*, 'Medeltida germanska litteraturer', i Buenos Aires 1966. Den är en relativt kortfattad beskrivning av dessa litteraturer: norrön, fornengelsk och fornhögtysk. Senare kom, sannolikt till följd av ett uppblommande intresse för särskilt den okända norröna litteraturen, eddadiktningen att översättas till spanska liksom *Beowulf* och andra medeltida verk, men det är ändå förvånansvärt och lite smickrande ur nordisk synvinkel att just Fritjofsagan faktiskt utkom i en populär billighetsserie i ett fattigt Spanien, som ännu var märkt av inbördeskrigets katastrofala följder och isoleringen efter andra världskriget.

Att vikingatiden alltid varit romantiskt spännande antingen man letar efter krigarideal, äventyr eller nordisk mytologi är knappast någon nyhet, men att den plockas upp i Spanien och översätts är på många sätt intressant. Visserligen har vi det tidigare nämnda bandet mellan Spanien och Skandinavien, men detta kan knappast ha varit särskilt närvarande i efterkrigstidens Spanien. Bland övriga böcker i kollektionen finns dock *El anillo de los Nibelungos*, 'Nibelungens ring', ett verk av Tolstoj och några engelska (Oscar Wild, Mark Twain, Robert Louis Stevenson och Anthony Hope). Det kan ha funnits en avsikt att bredda Francospaniens mer

nationellt inåtskådande ideologi och försöka göra ett antal spännande och attraktiva berättelser från olika länder tillgängliga för den spanske läsaren. Barcelona var och är ännu till viss del centrum för boktryckning i Spanien, och i Katalonien var många starka motståndare till Franco vilket de också fick lida för.

Det är dock svårt att verkligen säga något om anledningen till publiceringen av just detta verk, och om Tegnér spelat någon roll för att göra sagan känd eller inte. Möjligen kan det faktum att sagan översatts till italienska 1901 ha spelat in för att göra den känd också i Spanien, men säkert är det inte. Vi kan bara konstatera att detta verk publicerats i en serie, som var mycket spridd på sin tid och nu har stort samlarvärde. På Internet utannonseras hela serien eller stora delar av den för dyra pengar.

Det hela blir kanske bara en liten kuriös krumelur i den litterära utgivningen i Spanien och kanske en liten knäpp på näsan åt en svensk nationalism som känner till Tegnér's stora epos men har glömt bort den ursprungliga isländska sagan.